

Status prawny kobiet w islamie

Wstęp

Poziom ortodoksji i zakres praw, które przysługują kobietom w państwach islamskich jest zróżnicowany. Wpływ na pozycję kobiety w społeczeństwie mają takie czynniki, jak: tradycja, sytuacja ekonomiczna państwa, obce wpływy, interpretacja źródeł prawa, inspiracja poszczególnymi szkołami prawnymi, a także podział wyznawców islamu na sunnitów i szyitów. Najlepszą sytuację prawną mają kobiety w Turcji, natomiast najtrudniejszą kobiety m.in. w Arabii Saudyjskiej.

Sytuacja kobiet muzułmańskich wzbudza spore kontrowersje wśród społeczeństw tzw. cywilizacji zachodniej. Wpływ na to mają niewątpliwie doniesienia medialne, które przedstawiają obraz muzułmanki jako kobiety niewidocznej dla świata zewnętrznego, spowitej hidżabem, schowanej w haremie, razem z innymi żonami, pozbawionej jakichkolwiek praw. W naszej kulturze prawnej jest to traktowane jako dyskryminacja ze względu na płeć wynikająca z religii i przykazań *Koranu*.

1. Specyfika prawa islamu

Prawo muzułmańskie określa się mianem szariat. Nazwa „szariat” jest używana często w języku potocznym i oznacza zespół przepisów, do których musi stosować się każdy muzułmanin, jeśli chce żyć w zgodzie z zasadami swojej wiary. Prawo to nie uznaje rozdziału między życiem świeckim a religijnym. Cała kultura prawna, podobnie jak cała kultura normatywna, jest nierozłącz-

nym składnikiem monoteistycznej religii islamu, objawionej przez Boga – Allaha jej założycielowi Mahometowi¹.

Źródła prawa islamu dzieli się według ich ważności. Najważniejszym źródłem prawa jest *Koran*, jego treść reguluje całokształt normatywnych zachowań, a zawarte w nim sakralne prawo pretenduje do prawa wiecznego i sprawiedliwego. Do innych źródeł prawa zaliczamy: *Sunne* – określaną mianem tradycji, w postaci zbioru hadisów; *Idźme* – stanowiącą zgodność opinii wszystkich uczonych w danej kwestii, w danej erze tzw. konsensus; *Kijas* – odnosi się do kwestii niewymienionych w *Koranie* i hadisach, ale ze względu na podobieństwo (analogię) przyrównać je można do tych, które się tam znajdują².

2. Pozycja kobiety w tradycji islamskiej

O kobiecie z kręgu państw islamskich można mówić od momentu, w którym wydobyła się ona z dżahiliji, czyli epoki poprzedzającej islam. Wówczas prawa kobiet były mocno ograniczone. Kobiety nie miały prawa wyboru męża, a po ślubie stawały się częścią jego majątku. W niektórych plemionach po śmierci męża, kobiety były dziedziczone przez spadkobiercę. Natomiast nadmiar kobiet sprzyjał poligamii. Rodzące się dziewczynki witane były z niechęcią, a niekiedy grzebano je żywcem zaraz po urodzeniu, był to tzw. zwyczaj wadu.

Dzięki islamowi kobieta zyskała metafizyczną równość z mężczyznami. Nowa religia wpływała na życie rodziny arabskiej stopniowo, ale zmiany te miały charakter zasadniczy. Niektóre zwyczaje zostały utracone np. patriarchy, inne zostały zakazane, np. dziedziczenie, jeszcze inne uległy modyfikacji, np. poligamia³.

---

¹ J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, Warszawa 1997, s. 54.

² S. W. Witkowski, *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego*, Warszawa 2009, s. 15–16.

³ M. Bakarar, W. Poznaniak, *Sytuacja kobiety arabskiej w świetle prawa zwyczajowego i w świetle Koranu*, [w:] *Człowiek i społeczeństwo*, red. E. Piechorowska, t. 13, Poznań 1995, s. 39–40.

3. *Hidżab* – prawo dotyczące ubioru muzułmanki

Zasłona zakładana przez dorastającą muzułmankę nosi nazwę hidżab. Ogólnie hidżab odnosi się do skromnej odzieży, jaką nosi muzułmanka po to, by zasłonić swoje ciało oraz włosy. Kobiety w muzułmańskim społeczeństwie nie muszą być całkowicie zasłonięte, wiele jednak zależy od miejscowych zwyczajów. W Iranie i Arabii Saudyjskiej kobieta pokazująca się w miejscu publicznym bez czadoru podlega karze. W Maroku, Turcji i Libanie kobiety pokazują się z odkrytą twarzą, a nawet z nieprzykrytymi włosami⁴. Brak nakrycia głowy i noszone publicznie rozpuszczone włosy to już oznaka obcych wpływów. W krajach europejskich ubiór muzułmanki, szczególnie nikab i burka, wzbudza sporo kontrowersji, a na jego tle niekiedy powstają konflikty. Reguły dotyczące żeńskiego stroju obrazują tylko fragment bardzo złożonego kodu relacji między mężczyzną a kobietą⁵.

4. Status kobiety – praca zawodowa i wykształcenie

Edukacja muzułmanki staje się coraz powszechniejsza – nawet w szyickim Iranie 80% dziewcząt kończy szkołę średnią, a 60% z nich kontynuuje naukę na uniwersytetach. Istnieją jednak kraje takie jak Afganistan, w których do dziś kobiety nie mają prawa do edukacji, prowadzą podziemne kursy dla dziewcząt⁶.

Kobiety wykonują już większość zawodów, które dawniej zarezerwowane były tylko dla mężczyzn. W krajach muzułmańskich silna jest jednak tradycja, oparta na hadisach, która zabrania kobietom działalności publicznej i pracy zawodowej, ograniczając ich aktywność tylko do roli żon, matek i gospodyń domowych. Posłuszeństwo kobiety wobec mężczyzny jest usankcjonowane

---

⁴ E. Machut-Mendecka, *Kobieta bez zasłony* [w:] red. D. Chmielowska, B. Grabowska, E. Machut-Mendecka, *Być kobietą w Orientie*, Warszawa 2008, s. 30.

⁵ P. Kłodkowski, *Niewidzialne kobiety*, „Znak” 2003, nr 3, s. 103–104.

⁶ H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status kobiety w islamie*, Wrocław 2002, s. 190.

prawem i to właśnie on decyduje o tym, czy kobieta może podjąć pracę, a nieposłuszeństwo grozi rozwodem⁷.

5. Małżeństwo – status żony w islamie

Współcześnie coraz więcej kobiet muzułmańskich – jak domaga się tego *Koran* – wypowiada się, czy akceptuje na męża kandydata, którego proponuje rodzina. Generalna zasada mówi, że przy wyborze współmałżonka należy kierować się zasadą „równości”.

W muzułmańskim małżeństwie nie ma limitów wiekowych, a dziewczynka może zostać żoną już w momencie urodzenia.

Według prawa *szariatu* kobiecie nie wolno wyjść za mężczyznę niemuzułmanina, ponieważ ojciec jest zobowiązany wychowywać dzieci w wierze islamskiej⁸.

Kobieta ma prawo do szczegółowego zawarcia swoich oczekiwań i praw w kontrakcie małżeńskim. Może to dotyczyć kwestii finansowych, prawa do pracy, poślubienia przez męża kolejnej żony lub wysokości odszkodowania w przypadku rozwodu.

Obowiązkowym darem małżeńskim od męża dla żony jest mahr. Ponadto warunkiem koniecznym przy zawarciu małżeństwa, jest obecność męskiego opiekuna (tali) – ojca lub brata kobiety.

W islamie dopuszczalna jest poligamia, która oznacza, że każdy mężczyzna może mieć tyle żon, ile zechce. Istnieją jednak ograniczenia – mężczyzna nie może mieć więcej niż cztery żony, a głównym warunkiem jest sprawiedliwe traktowanie każdej z nich – w wymiarze materialnym oraz w wymiarze emocjonalnym⁹.

6. Macierzyństwo – status matki w islamie

Jako matka kobieta osiągnęła nieporównywalnie największe znaczenie. Islam szczegółowo reguluje prawa przysługujące mat-

---

⁷ J. Głodys-Jakubik, K. Górak-Sosnowska, *Kobieta zatoki: sytuacja na rynku pracy oraz w biznesie*, Warszawa 2007, s. 6.

⁸ A. Mertensacker, *Islam od „A” do „Z”*. Mały leksykon, Warszawa 2011, s. 62.

⁹ S. W. Witkowski, *op. cit.*, s. 124.

ce, o czym można wielokrotnie przeczytać w *Koranie*. Rola matki, mimo ogromnego poważania, jakie ma ojciec, jest trzykrotnie większa. Warunki sprawowania opieki nad dziećmi są następujące: żona nie może odrzucić islamu, musi się dobrze prowadzić, gdyż jeśli zostanie udowodnione, że dopuszcza się rozpusty, kradzieży lub zarabia w sposób niegodziwy, traci prawo opieki nad dziećmi. W przypadku rozwodu, kobieta zachowuje prawo do opieki nad dziećmi, o ile nie wyrzeknie się wiary i nie wyjdzie za innego mężczyznę¹⁰. Islam bardzo zachęca do powiększania rodziny, chociaż dopuszcza także jej planowanie. Nie wyraża jednak zgody na ograniczanie liczby dzieci bez żadnej przyczyny. Aborcja w określonych wypadkach jest dozwolona¹¹.

7. Obowiązki kobiety w rodzinie muzułmańskiej

Kobieta w islamie odpowiedzialna jest przede wszystkim za utrzymanie domowego ogniska i za wychowanie dzieci. Do jej obowiązków należy także opieka i dbałość o męża, dbanie o jego honor, posłuszeństwo wobec niego, żałoba po zmarłym mężu. Za prawa kobiety, a tym samym obowiązek mężczyzny uznaje się jej utrzymanie¹².

W przypadku nieposłuszeństwa żony, mężowi zostało dane prawo karcenia jej, a w skrajnych przypadkach nawet do użycia siły fizycznej, ale tylko w taki sposób, żeby nie zrobić żonie krzywdy. Bicie żony to niekwestionowane prawo każdego muzułmanina, który nie musi się z tego faktu nikomu tłumaczyć¹³.

8. Prawa obywatelskie muzułmanek

Od połowy XX wieku do dziś obserwować można w większości krajów muzułmańskich złagodzenie tradycyjnego sprzeciwu wo-

---

¹⁰ N. Darwish, *Okrucieństwo w majestacie prawa: prześladowanie kobiet w świecie islamu*, Warszawa 2011, s. 195.

¹¹ M. Zyzik, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, Warszawa 2003, s. 152–153.

¹² H. Abu-Rub, B. Zabża, *op. cit.*, s. 71.

¹³ N. Darwish, *op. cit.*, s. 88.

bec prawa głosu dla kobiet w wyborach. W innych krajach, takich jak Iran i Liban dzieje się przeciwnie. Sam islam nie odbiera jednak kobietom prawa wyborczego, a w wersjach *Koranu* nie odnajdujemy bezpośredniego zakazu. Trzeba podkreślić, że nawet w krajach, w którym takie prawo kobiety mają, w praktyce jest ono często ograniczone, np. mąż może głosować w imieniu żony i innych kobiet w rodzinie. Arabia Saudyjska i Liban przyznają prawo głosu tylko kobietom wykształconym¹⁴.

Do innych praw obywatelskich przysługujących kobietom można zaliczyć: współuczestnictwo w wykonywaniu modlitw w meczetach, prawo do podróżowania (możliwe w obecności stałego mahram), prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, szczególnie regulacje danych państw w przypadku małżeństw „mieszanych”.

Jeżeli chodzi o prawo do wolności sumienia i wyznania, w tym aspekcie są duże ograniczenia, gdyż prawo muzułmańskie uznaje odejście od wiary za najcięższy grzech, stąd klasyczny islam zajmuje jednoznaczne stanowisko w tej kwestii – apostata zasługuje na karę śmierci¹⁵.

9. Prawa polityczne kobiet w islamie

Prawa polityczne kobiet w krajach islamskich są odmienne w różnych częściach świata. Większość współczesnych znawców prawa muzułmańskiego jest zwolennikami prawa kobiet do ubiegania się o członkostwo w parlamencie. Według Międzynarodowej Unii Parlamentarnej, liczba Arabek wybranych do parlamentu została w ciągu ostatnich pięciu lat podwojona za sprawą przede wszystkim Tunezji, Maroka i Jordanii, choć w sumie stanowią tylko 6,5%. W egipskim parlamencie tylko osiem spośród 454 miejsc zajmują kobiety – w dodatku aż pięć z nich uzyskało mandat poselski od prezydenta. Mufti Egiptu Szejk Ali Gomaa wydał fatwę,

---

¹⁴ M. Mughrabi, *Tasz ma tasz: kobiety arabskie*, [w:] „Polityka” 2005, nr 30, s. 43.

¹⁵ <http://religie.wiara.pl/doc/472201.Wolnosc-religijna-i-prawa-czlowieka> (17 grudnia 2010).

w której ogłosił, że islam zakazuje kobietom kierować państwem. Pozwolił jednocześnie kobietom na obejmowanie innych urzędów publicznych, o ile nie koliduje to z ich obowiązkami względem mężów¹⁶.

Współcześnie najważniejsze funkcje w rządzie pełniły: Benazir Bhutto (Pakistan), Megawati Sukarnoputri (Indonezja), Tansu Ciller (Turcja), Khaleda Zia (Bangladesz)¹⁷. Jednakże nadal powszechne jest przekonanie, że: „Kobiety w islamie nie mają praw politycznych. Mają natomiast pełne prawo do wychowywania przyszłych pokoleń” – tak twierdzi Daifallah Burami, deputowany do kuwejckiego parlamentu.

10. Postulaty feminizmu muzułmańskiego

Powstały na przełomie XIX i XX w. w krajach islamu ruch emancypacyjny doprowadził do licznych zmian, które przyczyniły się do poprawy sytuacji kobiet. Głównym założeniem ruchu feministycznego w islamie jest bowiem: „uświadomienie kobietom ich społecznych, politycznych i ekonomicznych praw oraz ważności pozycji, jaką powinny zajmować ze względu na swoją płęć”. Muzułmański feminizm koncentruje się na problemach, które ograniczają kobiety i nie pozwalają im na pełne uczestnictwo w życiu społecznym oraz przeciwstawia się starym, tradycyjnym praktykom, które nie mają swojego źródła w religii (np. obrzezanie kobiet). Feministki domagają się zaniechania kurateli nad kobietami, uznania ich zdolności do czynności prawnych i ostatecznego zniesienia istniejącego jeszcze w niektórych krajach przymusowego zasłaniania twarzy. Feministki dążą do ograniczenia występowań pewnych niekorzystnych zjawisk w życiu rodzinnym. Żądają więc określenia wieku małżeńskiego, wprowadzenia równych praw w uzyskiwaniu rozwodu, opieki nad dziećmi, podziału majątku oraz całkowitej eliminacji związków poligamicznych¹⁸.

¹⁶ <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,3880985.html> (29 stycznia 2007).

¹⁷ „Polityka” z 24.07.1999 r., nr 30 (2203), s. 36–37.

¹⁸ M. A. Glendon, *Spojrzenie na nowy feminizm*, „Więź” 1998, nr 1, s. 74–75.

11. Prawa kobiet w prawie karnym

We wszystkich sprawach karnych kobieta ponosi całkowitą odpowiedzialność za swój czyn i otrzymuje taką samą karę jak mężczyzna.

Koran przewiduje kary za cudzołóstwo. Jeżeli ziny dopuściły się kobiety niezamężne, grozi im kara stu batów. W przypadku cudzołóstwa kobiet zamężnych – kara przez ukamienowanie. Radykalizm takich działań jest zależny od danego kraju i jego tradycji, obecnie kary te z reguły nie są orzekane¹⁹.

Kara za uszkodzenie ciała z premedytacją następuje na zasadach *kisas*, co daje możliwość sprawiedliwego odwetu, zamieniona w większości krajów na długoletnią karę pozbawienia wolności.

Zdarzają się przypadki takie jak we Francji, gdzie w 2011 r. dwie kobiety, noszące tradycyjne islamskie zasłony, zostały skazane przez francuski sąd na kary grzywny. Od 2004 roku we Francji obowiązuje zakaz noszenia w publicznych szkołach podstawowych i średnich „ostentacyjnych” znaków religijnych, w tym muzułmańskich zasłon²⁰.

W całym świecie muzułmańskim, głównie wśród społeczności arabskiej, kurdyjskiej, afgańskiej, zdarzają się zabójstwa honorowe kobiet, w niektórych z nich usankcjonowane przez prawo. Powodem takiego zabójstwa może być związek, którego nie popiera rodzina, a nawet niewłaściwe zachowanie lub ubiór kobiety czy tzw. splamienie honoru rodziny. Prawo *ghesas* mówi, że nawet państwo nie może ukarać mordercy śmiercią, jeśli rodzina ofiary mu wybaczy; mężczyźni czują się wówczas bezkarni²¹.

---

¹⁹ J. Bury, J. Kasprzak, *Prawo karne islamu*, Warszawa 2007, s. 144.

²⁰ <http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/357457,pierwszy-raz-skazano-musulmanki-za-nieodpowiedni-stroj.html> (22 września 2011).

²¹ *Ibidem*, s. 113.

12. Prawa kobiet w prawie cywilnym

Mężczyzna może rozwieść się z żoną przez odrzucenie, podczas gdy kobieta musi podać konkretne przyczyny, które często trudno udowodnić, np. złe traktowanie, działanie na jej szkodę, choroba męża, odmowa utrzymania rodziny itp. i zwraca się z tym do sędziego lub sądu²².

Kobieta w islamie ma bezsporne prawo do swojego majątku, jeśli inaczej nie przewiduje umowa małżeńska; nikomu ani ojcu, ani mężowi nie wolno pozbawić muzułmanki jakichkolwiek dóbr materialnych. Kobieta równa jest mężczyźnie w kompetencjach i swobodzie w dysponowaniu majątkiem – może prowadzić transakcje kupna-sprzedaży bez opiekuna i specjalnych ograniczeń.

Bardzo kontrowersyjna jest sprawa kobiety jako świadka. Zgodnie z wersem 282 sury drugiej, świadectwo jednego mężczyzny równoważne jest świadectwu dwóch kobiet. Islamiści uzasadniają to predyspozycjami psychicznymi²³.

13. Prawa kobiet w prawie spadkowym

Islam dał prawo kobiecie do dziedziczenia. Z wersów *Koranu* wynikają ilości należne kobiecie w wyniku dziedziczenia. Wdowa dziedziczy jedną czwartą, gdy zmarły nie ma dzieci, a jeśli je ma, to otrzymuje jedną ósmą. Ogólna zasada jest taka, że udział kobiety równa się połowie udziału mężczyzny, z wyjątkiem takich sytuacji, w których matka otrzymuje udział równy udziałowi ojca. Powodem tego, że kobieta dziedziczy znacznie mniej majątku niż mężczyzna jest fakt, iż to on ponosi odpowiedzialność za utrzymanie rodziny²⁴.

---

²² B. Kowalska, *Głos zza zasłony* [w:] *Gender w humanistyce*, red. M. Radkiewicz, Kraków 2001, s. 167.

²³ E. Machut-Mendecka, *op. cit.*, s. 36.

²⁴ S. W. Witkowski, *op. cit.*, s. 186.

Zakończenie

Współczesna sytuacja kobiet muzułmańskich w kontekście ich praw jest odmienna w różnych częściach świata i nie da się jej jednoznacznie określić jako dobrą bądź złą. Przepisy prawa zawierają zarówno pozytywne, jak i negatywne zalecenia dotyczące kobiet. Pozytywne przesłanki odnoszą się do takich dziedzin, jak: wiara, moralność, sprawy finansowe. Negatywne przesłanki to przede wszystkim nieustanna dyskryminacja kobiet i segregacja płciowa w wielu dziedzinach prawnych.

Nie ulega wątpliwości, że islam jest wykorzystywany do sankcjonowania patriarchalnych obyczajów, ponieważ w prawodawstwie nie ma nadrzędnej instancji orzekającej, która z interpretacji *Koranu* jest prawdziwa. Państwa arabskie są dalekie od ogólnych prawnych standardów, jeżeli chodzi o kobiety, a jedynie Turcja wprowadziła pełne równouprawnienie płci. Są państwa, w których jest jeszcze wiele do zrobienia w zakresie podstawowych praw kobiet.

Należy podkreślić, że w zachowaniu współczesnych muzułmanki dostrzec można pewne pozytywne tendencje, takie jak wzrost poziomu wykształcenia, chęć podejmowania pracy zawodowej, otwarta „walka” o przysługujące im prawa, zwrot ku religii, wyrażający się w częstym noszeniu zasłony. Ponadto nie można patrzeć na kulturę arabską przez pryzmat stereotypów i praw kobiet Zachodu, gdyż zasadnicze różnice widoczne są w pojmowaniu moralności, co jest uważane za zgodne z prawem lub tradycją, a co jest uwarunkowane przez religię.

Konkludując, prawa kobiet w islamie są bardzo specyficzne, a w świadomości każdego wierzącego muzułmanina przywiązanie do tradycji jest tak silne, że często graniczy z fanatyzmem religijnym. Jakikolwiek zmiany, nawet na lepsze, mogą wywoływać lęk o utratę własnej tożsamości, gdyż odwieczne prawa spisane w *Koranie*, zawsze będą uznawane za pierwszorzędne i święte.